

פרק טז / ברוריה בן-דוד (וייס)

בפרק טז נכיר עוד אוהבים ואויבים שנתגלו לדוד בשעת מצוקתו.

כאשר דוד התרחק מעט מראש הר זיתים, הוא ראה את ציבא עבדו של מפיבשת ואתו זוג חמורים שאוכפים קשורים עליהם לרכיבה ועליהם מאתיים ככרות לחם ומאה חבילות אשכולות ענבים מיובשים (ש"א כה, יח), ומאה קיץ מאה דבלות תאנים (קיץ-כינוי לפירות שהבשילו בעיקר תאנים עמ' ח א- ב; יש' טז, ט; יר' מ, י), ונבל יין באים לקראתו.

מה שאל דוד את ציבא?

למה הבאת את כל הדברים האלה?

מה ענה ציבא?

"החמורים לבית המלך לרכב, והלחם והקיץ לאכול הנערים, והיין לשתות היעף במדבר" (פס' ב). ציבא השיב את תשובתו דרך כבוד לדוד, כל מה שהביא לביתו ולנעריו של המלך הביא. גם אביגיל אומרת דרך כבוד לדוד "ועתה הברכה הזאת אשר הביא שפחתך לאדני ונתנה לנערים המתהלכים ברגלי אדני" (ש"א כה, כז), כלומר: המתנות שהביאה אינן ראויות לדוד אלא רק לאנשיו.

מדוע תמה כ"כ דוד למראה ציבא?

הרי בן ימיני הוא וטבעי הדבר שיהיה נגד דוד ויעזור לאויביו.

כיצד רצה לעזור לדוד?

הביא חמורים לרכיבה ומזון וצידה לדרך.

האמנם היה ציבא נאמן לדוד?

לא מתוך נאמנות לדוד עשה זאת ציבא, אלא מצא הזדמנות להעליל על אדונו מפיבשת היושב בירושלים. ציבא ייחס למפיבשת את התקווה שבעקבות מרד אבשלום יעזוב העם את בית דוד וישיב את המלוכה לבית שאול.

האם אפשר היה להאמין לדבריו של ציבא?

אי אפשר היה לתאר את מפיבשת הפיסח יושב ומצפה שהעם ימליך אותו למלך. מפיבשת לא הצטרף לדוד בגלל מומו. הוא לא רצה להיות למשא על המלך בשעת מנוסתו.

מדוע העליל ציבא עלילת שקר על אדונו?

כנראה אמר בלבו אם ישוב דוד כמנצח יזכרהו לטובה ויגמול לו בעד גילוי נאמנותו, כשם שהעמלקי קיווה לפרס בעד הבשורה על מות שאול בגלבו.

דוד האמין לדברי ציבא מבלי לברר את הדבר עד תומו, ולכן נתן לו כשכר לנאמנותו כל מה שנתן קודם למפיבשת (ט, ט) כפוי הטובה שבגד בו כביכול. ציבא קיבל את כל הנחלה הגדולה ירושת בית שאול. אכן, לזאת נתכוון ציבא הבוגד.

מה עשה ציבא לאות הודיה?

ויאמר ציבא : "השתחוויתי, אמצא חן בעיניך אדני המלך" (פס' ד). ציבא השתחוה לפני דוד והשתמש בלשון נימוסין שהייתה נהוגה באותה תקופה "אמצא חן בעיניך".
כפי שאמרה חנה לעלי : "תמצא שפחתך חן בעיניך" (ש"א א, יח).

אכן דוד היה נמהר הפעם.

איך האמין דוד לציבא?

דוד לא התפלא על כך שמפיבשת בוגד בו. בשעה שבנו עצמו ובשרו בוגד בו מדוע לא יתקומם נכדו של שאול נגדו?

מי הראה איבתו לדוד בגלוי?

כאשר דוד הגיע עד החומה של בחורים שהייתה בנחלת בנימין (ג, טז) יצא משם איש ממשפחת בית שאול שמעי בן גרא שמו שהיה גדול בשבטו (יט יז-יח). מרדכי התייחס אליו (אס' ב ה). הוא היה מצאצאי משפחות שמעי וקיש. והאיש שמעי יוצא משער העיר ובשעת צאתו חרף וגידף, וזרק אבנים על דוד ואנשיו. לא היה בכוונתו לסקול את דוד, אלא רק לבזותו ולהראות שדוד ואנשיו חשובים בעיניו כעדת כלבים שמגרשים אותם באבנים. הכתוב כינהו דוד בלבד, כי שמעי לא הודה עוד במלכותו. "וכה אמר שמעי בקללו: צא צא, איש הדמים ואיש הבליעל, השיב עליך ה' כל דמי בית שאול אשר מלכת תחתיו ויתן ה' את המלוכה ביד אבשלום בנך, והנך ברעתך, כי איש דמים אתה" (פס' ז, ח).
"צא צא" הוא גרש את דוד מהעיר. הוא מכנה את דוד בשם "איש הדמים" רוצח. ככתוב:
"מאנשי דמים הושיעני" (תה' נט ג), "ואיש בליעל" איש הרשע כפי שכתוב בש"א כה כה. רלב"ג אומר ששמעי רמז למעשה בת שבע ואוריה ובהשמדת כל בית שאול מלבד מפיבשת (פרק כא ח-ט), כדי שלא יהיו עוררים על כיסא המלוכה ממשפחת שאול, ועתה הוא מקבל את העונש הראוי לו על רשעתו. "והנה ברעתך" שלא מדעת כיוון לתוכחת נתן "הנני מקים עליך רעה מביתך" (יב יא), "כי איש דמים אתה" סיים בכינוי שבו פתח "צא צא איש הדמים".
כלומר: שמעי היה סבור שהרעה באה על דוד כגמול בעד הרעה שהביא על בית שאול.

מה מוכיחים דבריו?

שנמצאו אנשים שחשדו שגם אבנר ואיש בשת נהרגו בפקודת דוד.

כיצד הגיב אבישי המסור לדוד להתנהגותו של שמעי?

אבישי בן צרויה שביקש להכות את שאול בחנית בגבעת החכילה (ש"א כו ח) אמר לדוד שאין להניח לשמעני לקלל אלא יש להמיתו. אבישי מכנה את שמעי "הכלב המת הזה". דברי קללתו דומים ליללות של כלב ההולך למות שאין ממש בהן. התואר "מת" בא להגדיל את הגנאי (ש"א כד יד; ש"ב ט ח). אבישי רצה לעבור אל צלע ההר השני ולנקום את כבוד אדונו המלך ולהסיר את ראשו של שמעי "ואסירה את ראשו" כלשון דוד לגלית (ש"א יז מו).

מה הייתה תגובת דוד על כך?

דוד אומר לאבישי מה לכם בני צרויה להתערב בענייני ולעשות דברים שאיני חפץ בהם. הכוונה ליואב אחי אבישי שהרג את אבנר (ג, כז). יקללני כחפצו זה בוודאי רצון ה' להשפילני ולצערני, ואין לשאול מה' מדוע עושה הוא כך או אחרת.

דוד הוסיף ואמר בפרהסייה לאבישי ולכל עבדיו : אם בני מבקש את נפשי אין להתפלא על איש זר משבט בנימין שאנשיו נאמנים לבית שאול מקלל אותי, לכן הניחו לו. ברור שזה רצון ה'. אולי ה' יראה בדמעות היורדות מעיני, כלומר: בצערי. אולי הכוונה יראה ה' בעיני ויהפך את קללתו של שמעי לברכה.

דוד הוסיף ללכת בלי שים לבו לקללת שמעי בדרך הראשית היורדת מהר הזיתים לערבות המדבר. מלבי"ם פירש : הוא לא מש מן הדרך ולא הסתיר פניו מכלימות כי קיבל זאת באהבה, ושמעי לא פסק והוסיף ללכת בצד ההר, לקלל לסקל ולעפר כלומר: לזרוק על דוד צרורות עפר.

ויבוא דוד לערבות המדבר שעל הירדן (פרק יז פס' טז, כב) להשיב נפשו מעמל הדרך, ואבשלום והעם ההולך אתו וביניהם גם אחיתפל באו מחברון לירושלים ולכדוה בלי מלחמה.

עתה הגיעה שעתו של חושי הארכי למלא את תפקידו. כיצד?

הוא בא אל אבשלום לירושלים ואמר לו : "יחי המלך, יחי המלך" כפל ברכה שמברכים את המלך (ש"א י כד) לחיזוק ולחיבה, להוציא מלבו של אבשלום כל חשד שאינו נאמן לו.

כיצד הגיב אבשלום?

אבשלום הופתע מגילוי זה ושאל בתמיהה הזאת היא אהבתך ואמונתך לדוד רעך. "זה חסדך את רעך? למה לא הלכת את רעך?" כפל לשון המילה "רעך" להדגשת תפקידו של חושי כרעה המלך.

מה הייתה תשובתו של חושי?

אינני מפר חסד, כי חסדי שמור עמי לעשות רק עם המלך שנבחר ע"י ה', ועתה שנדחה דוד מן המלוכה הנני בא לעשות חסד עם מי שנבחר במקומו. סיבה נוספת בלכתי אחריו אינני בוגד בדוד, שהרי אתה בנו, כשם שהייתי נאמן לאביך כשהוא היה מלך לפי רצון ה' ורצון העם כן אלך עכשיו אחריו. לא איש זר בא לשבת על כיסא דוד רעי כי אם בנו יורש העצר.

תשובותיו של חושי הניחו את דעתו של אבשלום, ומעתה תפקידו יהיה לפסול את עצותיו הטובות של אחיתפל בעיני אבשלום.

מה ביקש אבשלום מאחיתפל וחבריו?

עצה, מה לעשות כדי לחזק את לב אנשיו החוששים שמא ישלים עם אביו והוא ייסלח לאבשלום אך אותם יעניש.

מה הציע אחיתפל?

תיקח לך את עשר הנשים פילגשים שעזב דוד לשמור את בית המלך (טו טז). פילגשים הן נשים בלא כתובה ובלא קידושין (סנהדרין כא ע"א), ולכן חשב אחיתפל שהעם לא יקפיד על עברה זו, כשייודע הדבר לעם ייוכחו לדעת כי אבשלום שנוא על אביו ולא יוכל עוד להתפייס עמו. יהיה זה גם לאות ירושת זכויות המלוכה.

אבשלום עשה כעצתו של אחיתפל. נכנס לאוהל הפילגשים לעיני כל העם ובזאת נתקיימה נבואת נתן: "הנני מקים עליך רעה מביתך, ולקחתי את נשיך לעיניך ונתתי לרעיך ושכב עם

נשיך לעיני השמש הזאת, כי אתה עשית בסתר, ואני אעשה את הדבר הזה נגד כל ישראל ונגד השמש" (יב יא-יב).

מאין שדוד ואבשלום העריכו את עצת אחיתפל?

כתוב: "ועצת אחיתפל אשר יעץ בימים ההם, כאשר ישאל בדבר האלקים, כן כל עצת אחיתפל גם לדוד גם לאבשלום" (פס' כג). כלומר: דוד ואבשלום העריכו כל כך את העצות שנתן אחיתפל, עד כי היו דבריו נחשבים בעיניהם כדברי תשובה שמשיב ה' לשואלים אותו ע"י הנביא, או באורים ותומים אשר בחושן הכוהן הגדול.

ניב

עצת אחיתופל (פס' כג).

הוראתו: מליצה זאת נתקבלה בזיכרון בהיפוך כוונתה המקורית, כיום עצת אחיתופל פירושה עצה רעה.

עבודה בכתב

- 1) מדוע תמה כ"כ דוד למראה ציבא נער מפיבשת?
- 2) האם התנהג ציבא מתוך נאמנות לדוד?
- 3) כיצד הגיב דוד על התנהגותו של ציבא?
- 4) מי הראה איבתו לדוד בגלוי וכיצד?
- 5) כיצד רצה אבישי להגיב על התנהגותו של שמעי בן גרא?
- 6) מה הייתה תגובת דוד על כך?
- 7) כיצד מילא חושי הארכי את תפקידו?
- 8) מי גילה נאמנות לדוד שלא על מנת לקבל פרס?

9) התכירונו? מי אנחנו?

- א) כפוי טובה ובוגד במיטיבו.
- ב) יועץ חכם להרע.
- ג) יועץ נאמן ומסור.

10) מי אמר למי?

- א) מה אלה לך?
- ב) ואיה בן אדניך?
- ג) כי אמר: היום ישיבו לי בית ישראל את ממלכות אבי.
- ד) אמצא חן בעיניך אדני המלך.
- ה) למה יקלל הכלב המת הזה את אדני המלך?
- ו) הנה בני אשר יצא ממעי מבקש את נפשי, ואף כי עתה בן הימני.
- ז) יחי המלך, יחי המלך.
- ח) זה חסדך את רעך?
- ט) למי אני אעבד? הלוא לפני בנו.
- י) הבו לכם עצה מה נעשה.